

УДК 801.8: 81'253

Кузло Н.М., асистент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ СЛІВ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ

**В статті розглядаються класифікації та особливості
інтернаціональних слів. Зазначаються найпоширеніші способи
їх перекладу в науково-технічних текстах.**

**The article deals with the classifications and peculiarities of international
words. The most widespread ways of their translation in scientific and
technical texts are pointed out.**

У контексті загальної проблематики національно-культурної специфіки мови і мовленнєвої діяльності загалом, особливого теоретичного і практичного інтересу в перекладознавстві набуває проблема перекладу інтернаціоналізмів з англійської мови на рідну мову. Вони щільно пов'язані з виразом національної форми у перекладі. *Метою* статті є дослідження інтернаціональних слів як лексичних одиниць, визначення їх місця в сучасному перекладознавстві і огляд основних способів їх перекладу.

Дана мета вимагає вирішення ряду *завдань*, вирішення яких дозволило всебічно розглянути та дослідити інтернаціоналізми як конкретне явище. Важливим є з'ясувати, що ж саме представляють вони собою, навіщо виникають; які особливості їх перекладу; визначити їх місце і роль в сучасному перекладознавстві. Для вирішення даних завдань, в роботі представлений розгляд інтернаціональних слів в науково-технічних текстах, визначення поняття "інтернаціоналізм", а також основні способи й особливості його передачі українською.

Інтернаціональна лексика включає слова, які мають як наслідок взаємовпливів або випадкових збігів зовнішню схожу форму і деякі однакові значення у різних мовах. В умовах швидкого розвитку науки і техніки безперервно утворюються загальноспеціальні і вузькоспеціальні терміни-інтернаціоналізми, які поповнюють словниковий запас мови. Слід відмітити, що англійські загальнонаукові інтернаціоналізми набувають в науково-технічних текстах певну якісну специфіку. Вони збагачуються зв'язками, створюють нові словосполучення і часто потребують нових еквівалентів перекладу, яких немає у словнику. Варто зауважити, що вирізняють три варіанти класифікації інтернаціоналізмів. Кожна з цих класифікацій має свої певні особливості й характерні риси. В результаті проведеного дослідження із вра-

хуванням структурних, семантичних характеристик інтернаціональних слів запропонована наступна класифікація залежно від їх зовнішньої і внутрішньої форми:

– повні інтернаціоналізми, які характеризуються повним збігом морфем як за звучанням, так і за написанням (наприклад: atom, ion, isotopes);

– напівзаховані інтернаціоналізми, де одна основа співпадає за внутрішньою і зовнішньою формою (за звучанням й написанням), а інша – лише за внутрішньою: active deposit, alpha radiation, fission neutrons;

– напівінтернаціоналізми, у яких спостерігається співпаданняоднієї основи за внутрішньою і зовнішньою формою і повне незбігання іншої за цими формами (alpha influence, isotope's devision);

– імпліцитні інтернаціоналізми, які характеризуються збіганням термінів зіставних мов лише за внутрішньою формою, наприклад: compound nucleus, fast fission, thermal fission;

– імпліцитні інтернаціоналізми, де одна основа співпадає за внутрішньою формою, а інша – не співпадає ні за внутрішньою, ні за зовнішньою формою, наприклад, decay product, error buset.

Слід відмітити, що подана вище класифікація за Кричицькою М.Й. є найскладнішою серед інших класифікацій. Її визначальним критерієм є зовнішня і внутрішня форми інтернаціоналізмів, тобто їх звучання і написання. Також вирізняють окремо три групи інтернаціональних слів за внутрішньою формою:

– терміни-інтернаціоналізми, внутрішня форма яких співпадає у багатьох мовах, тобто вони пишуться однаково: “категорія граматики”– grammar category;

– терміни-інтернаціоналізми, внутрішня форма яких співпадає частково, наприклад, “подвійні форми” – variant forms;

– терміни-інтернаціоналізми, які відзначаються абсолютно різними внутрішніми формами в різних мовах, зокрема, “критерій прийому”– performance.

Отже, як бачимо, в лінгвістиці існує досить розгалужена класифікація інтернаціональних слів за звучанням та особливо за написанням. Якщо розглядати з точки зору перекладу інтернаціоналізмів, то їх можна умовно поділити на три групи:

– справжні або повні інтернаціоналізми, семантичні структури яких абсолютно тотожні, наприклад, hypothesis та “гіпотеза”;

– часткові інтернаціоналізми або напівінтернаціоналізми, що мають тільки частку тотожних значень, наприклад, thesis – теза, дисертація, шкільний твір або student – студент, учень, вчений, той, хто проводить перепідготовку, стипендіат;

– псевдоінтернаціоналізми, що не мають подібних значень, наприклад, conductor – диригент, кондуктор.

Слова першої групи не становлять небезпеки помилкового перекладу, але вони нечисленні, тоді як слова другої та третьої груп, значно більш численні,

можуть бути прийняті за справжні інтернаціоналізми і перекладені неправильно. Як бачимо, з точки зору перекладу, класифікація інтернаціональних слів є подібною до класифікації термінів-інтернаціоналізмів за внутрішньою формою, але значно відрізняються конкретизацією самих назв інтернаціональних слів і варіаціями перекладу.

Варто відмітити, що окрім поданих вище класифікацій існує ще детальніша класифікація повних і часткових інтернаціональних слів. Повні інтернаціоналізми поділяються на транскрипти, транслітеранти та напівтранскрипти і напівтранслітеранти. Транскрипти – це ті інтернаціоналізми, які перекладаються шляхом звукового відтворення, наприклад, *singeleton* – сінглетон. Тобто, як звучать, так і перекладаються. А транслітеранти – це такі інтернаціоналізми, які характеризуються точним побуквеним перекладом, наприклад, *wef* – веф .

Часткові інтернаціоналізми поділяються на кореневі та квазікореневі:

1) кореневі – це такі інтернаціональні слова, у яких транслітерованій чи транскрибованій лише корінь чи основа слова: *transitivity* – транзитивність, *termal functor* – термовий функтор;

2) квазікореневі – це інтернаціоналізми, які повністю асимілюються, проте загалом є тотожними корневим. Наприклад: *ranks* – ранги , *quantifier* – квантор.

Зазначені види повних і часткових інтернаціоналізмів являють собою чисті інтернаціоналізми, які перекладаються “буква в букву”. Як правило, переклад таких слів не відзначається особливою складністю. Отже, як бачимо, існують розгалужені класифікації інтернаціоналізмів. А це вказує на те, що в науково-технічних текстах є чимало інтернаціональних слів, які називають “фальшивими друзями перекладача”, оскільки важко знайти їм адекватний переклад. В процесі їх перекладу багато факторів як на мовленнєвому, так і на мовному рівнях повинні бути взяті до уваги. Ці фактори включають лінгвістичну форму, лексичне значення, структуру інтернаціональних слів в обох мовах. Нижче запропоновані деякі способи перекладу “фальшивих друзів перекладача”, і при цьому взята до уваги правильна передача їх лексичного значення.

1. Літературний переклад повних інтернаціоналізмів. В багатьох випадках букву можна замінити на іншу або викинути, якщо вона не повністю співпадає із звуковою системою чи системою написання. Наприклад, *shelf* – шельф та інші. Однак, часто немає повністю співпадання при перекладі з однієї мови на іншу: *basin* – басейн, *salt* – сіль.

2. Переклад через передання звукової структури чи транскрипцію.

Варто зазначити, що багато інтернаціоналізмів перекладаються на іншу мову, зберігаючи свою звукову форму. Цей вид перекладу забезпечує передачу їх лексичного значення. Наприклад: *boom* – бум, *leader* – лідер, *track* – трек. Слід відмітити, що англійські та інтернаціональні лексеми належать до

лексико-граматичного класу іменників. Багато слів в англійській та українській мовах неповністю співпадають у звуковій та структурній формі. Це пояснюється тим, що відрізняються фонетичні і морфологічні системи мов.

3. Переклад за допомогою практичного транскрибування.

Будь-який інтернаціоналізм незалежно від мови, від якої бере свій початок, матиме одну й ту ж саму лінгвістичну й структурну форму у тій мові, на яку перекладається. Таким чином, якщо *bankruptcy* в англійській, *bankerott* в німецькій, то в українській мові залишатиметься “банкрутство”. Тільки трішки схожі лінгвістичні форми слів *bankruptcy* і українській еквівалент “банкрутство”.

Ті інтернаціоналізми, які перекладаються способом практичного транскрибування є іменниками грецького і латинського походження, інколи бувають прикметниками, прислівниками і дієсловами.

Варто зазначити, що переклад справжніх і змішаних міжнародних слів здійснюється згідно лінгвістичної форми і структури її компонентних частин. Як результат, пропонуємо наступний переклад:

– за допомогою відповідних складних слів, що мають однакові інтернаціональні кореневі морфеми як в мові, з якої перекладаються: *electrobiology* – електробіологія, *gas-meter* – газометр, *radio-active* – радіоактивний;

– за допомогою словосполучень, які включають ті ж самі однакові компонентні частини, як і в інтернаціональних складних словах: *gas-collector* – газовий колектор, *radio-active element* – радіоактивний елемент. Як бачимо, тільки *radioactive* і радіоактивний виступають в ролі прикметників в англійській та українській мовах.

4. Описовий переклад інтернаціональних слів.

Багато інтернаціональних лексем є семантично стисло викладені і можуть бути перекладані тільки описовим способом. Лінгвістична форма лексем з тієї мови, з якої перекладається, може бути збережена як головна лексема тієї мови, на яку перекладається: *civilizable* – той, що піддається цивілізації. Деякі міжнародні слова можуть бути замінені в процесі перекладу: *epilogic* – заключний, кінцевий.

5. Переклад способом синонімічної заміни.

Варто відмітити, що трапляються такі випадки, коли інтернаціональні слова замінюються на такі, які мають синонімічне чи близьке до нього значення. Такий вид заміни можливий тоді, коли в мові, на яку вони перекладаються, існують інтернаціоналізми, які є запозиченими ще з попередніх історичних епох. Саме ці міжнародні лексеми належать до одного й того ж лексико-граматичного класу. Існування еквівалентних інтернаціоналізмів для понять пояснюється їх зв'язками у різні періоди з різними мовами. Наприклад: *base* (грец.) – база, *diagram* (грец.) – діаграма, схема. Такий вид перекладу відзначається повною передачею лексичного значення.

Отже, як бачимо, існують різноманітні варіації перекладу інтернаціональних слів, і кожен з них характеризується своїми специфічними рисами. Але в

будь-якому разі вони мають на меті одне – повністю зберегти і передати лексичне значення слова. До того ж, який би варіант перекладу не обрали, він спрямований на те, щоб донести до читача/слухача головну суть і смислове навантаження інтернаціоналізму.

Слід також відзначити те, що англійські інтернаціональні слова при перекладі на українську мову проходять процес спеціалізації, який є найбільш характерним і яскраво вираженим закономірним явищем англо-українського науково-технічного перекладу. Під спеціалізацією мається на увазі заміна англійського загальнонародного слова відповідним українським словом, яке має спеціальне значення. Розглянемо наступний приклад:

...computers are just now finding their niche primarily as small computers in offices and for businesses with less than \$ 1 million in revenue.

... зараз вони саме знаходять сферу свого застосування головним чином в якості малих комп'ютерів в офісах і для підприємств з річним прибутком менше 1 млн. дол. [3, С. 34].

Іншою не менш важливою особливістю при перекладі таких “фальшивих друзів перекладача” як інтернаціоналізми є процес деінтернаціоналізації. Деінтернаціоналізація значень проявляється в заміні англійського загальнонаукового інтернаціоналізму українським не інтернаціональним словом. Наведено конкретні приклади: інтернаціональне загальнонаукове слово horizon в науково-технічних текстах досить часто перекладається на українську мову неінтернаціональними еквівалентами “перспектива” і “можливість”, зокрема: However, even higher data rates are on the horizon...– Проте в перспективі можливі ще більші швидкості...[3, С. 34].

Варто відзначити і процес стилістичної нейтралізації, але не простих, а стилістично змальованих загальнонаукових інтернаціональних слів. Деякі стилістичні прийоми, які вводяться в англійські тексти для українських спеціальних текстів є недопустимими. Якщо в перекладі їх зберегти, то норми мови і стилю української науково-технічної літератури будуть порушені. Застосування стилістично забарвлених інтернаціональних слів в англійських та американських науково-технічних текстах є надзвичайно багатозначним. У стилістичне оточення спеціальних текстів потрапляють найнесподіваніші інтернаціоналізми.

Для надання експресивності тексту автори досить часто використовують слова в переносному значенні. Зокрема, в переносному значенні застосовують інтернаціоналізм muscle в наступному реченні:

Capable of speeds as fast as 200 nanoseconds, the 16-K RAMs are an impressive testimonial to the muscle of n-channel MOS technology. – ЗУПВ на 16 Кбіт, швидкодія яких досягає 200 нс, являють собою значні докази можливостей технології n-каналних МОП БІС [3, С. 35].

Для слова muscle словник надає переносне значенні “сила”. В якості перекладацького еквівалента в поєднанні із словом technology його використовуюва-

ти неможна. В даному випадку для передачі переносного значення іменника *muscle* необхідно обрати еквівалент “можливості”, враховуючи його поєднуваність із іменником “технологія”.

Не можна не відмітити ще одну особливість при перекладі інтернаціональних слів – застосування прийому метонімії. Він являє собою такий процес, коли назва того чи іншого предмета або явища переноситься на інший предмет чи явище в результаті асоціації за суміжністю. Слово суміжність, в свою чергу, означає в даному випадку тісний постійний зв'язок між двома об'єктами реальної дійсності. Однією із найпоширеніших метонімії в мові науки та техніки є метонімія *industry*. Переклад зазначеного інтернаціоналізму як галузь промисловості є метонімічним. Тут назва абстрактного застосовується для назви конкретного.

Покажемо можливі способи передачі метонімії *industry* на прикладі, який вирізняється контекстуальним метонімічним переносом значення: *Industry looks at the expense of a large-scale system for testing microprocessors and says it's too costly.* – Представники промислової фірми вважають, що ціна величезної системи для проведення тестувань мікропроцесорів являється занадто високою [1, С. 10].

Слід навести приклад, який пов'язаний із метонімією *logic*. Такий переклад як логічна частина машини є метонімічним. Тут більш абстрактна назва перенесена на визначення конкретнішого об'єкта, в якому враховуються закони логіки. В контексті метонімічне значення ще більше конкретизується: *The DMA controller has automatic priority logic built into its design.* – Контролер прямого доступу до пам'яті вбудований логічний блок автоматичного управління пріоритетами [1, С. 10].

При передачі метонімічних назв перекладач вдається до лексико-стилістичних трансформацій. Метонімія *logic* замінена словосполученням логічний блок. З такими випадками перекладач стикається досить часто:

But it must be emphasized that the bulk of literature is indeed devoted to the circular geometry. –Тим не менше варто підкреслити, що основна частина публікацій присвячена випадку кругового циліндра.

В даному реченні застосовано процес метонімії щодо інтернаціонального слова *geometry*. Назву науки перенесено на назву об'єкта цієї науки. В українському перекладі відбувається ще більша конкретизація цього слова, і воно передається еквівалентом “циліндр”. Варто зазначити, що часто такий процес супроводжується лексико-стилістичними трансформаціями при перекладі. Це ми маємо змогу прослідкувати на наступному прикладі: *Never a desirable byproduct, warpage will be anathema in the coming era of very large-scale integration.* – Короблення завжди було небажаним, а тепер з появою СБІС воно є просто недопустимим [1, С. 14]. В даному реченні інтернаціоналізмом є слово *anathema*. Із словникових варіантів для даного контексту найбільше підходить неінтернаціональне значення “прокляття”. Проте такий еквівалент є недоречним в українському технічному тексті, і перекладач вдається до лек-

сико-стилістичних трансформацій. В результаті даної заміни отримуємо перекладацький еквівалент, який є нерівноцінним в стилістичному відношенню слову оригінала, проте є його функціональним співвідношенням.

Слід відмітити ще одну причину, яка спричиняє труднощі при перекладі загальнонаукових інтернаціональних слів. В науково-технічних текстах лексико-семантична структура інтернаціоналізмів отримує подальший розвиток. Семантична еволюція міжнародних слів беззупинно продовжується. Вони збагачуються новими зв'язками, виникають нові варіанти значень. Зокрема інтернаціоналізм *geretoire* перекладається неінтернаціональними словами. Буквальний міжнародний переклад є абсолютно недоречним. Нові еквіваленти реєструються у інтернаціонального прикметника *practical*. Наприклад, виділяються такі поширені переклади як “прийнятний”, “припустимий”, “серійний”.

Отже, слід підсумувати те, що при перекладі міжнародних слів треба повністю передавати лексичне значення. Варто відзначити основні варіації перекладу: за допомогою практичного транскрибування, переклад через передавання звукової структури, описовий переклад, переклад способом синонімічної заміни. В одних випадках буквальний переклад виявляється стилістично неточним, а в інших – призводить до смислових переколювань.

Отож, інтернаціоналізми є дуже поширеними лексичними одиницями і мають ряд особливостей, які потрібно враховувати для адекватного і правильного перекладу, який би передавав головну суть слова і його смислове навантаження.

1. Кничицкая М.Й. Термины-интернационализмы и их содержательная мотивированность: автореф. дис. к-та фил.наук. – Л., 1990. – 15 с.
2. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу. – В.: Нова книга, 2003. – 448 с.
3. “Ложные друзья” переводчика научно-технической литературы / под редакцией Кобзевой И.М., Сыткиной В.К. – М.: Изд. Всесоюзный центр переводов научно-техн. лит. и документации, 1989. – 74 с.
4. Perraquelt C.R. What is an international word? // In proceedings 17 th Annual Meeting of the Association of Linguistics. – La Solla, 1979. – P. 85-87.
5. Sadock S.A. Conveying the lexical meaning of internationalisms// Language typology. – Cambridge : Cambridge University Press, 1985. – P. 155-162.
6. Seidl J.G. Patterns of international lexicon// Journal of linguistics. – Chicago: Chicago Press, 1989. – P. 67-68.

Рецензент: канд. філол. наук, доцент Вакуленко О.Л. (НУВГП)